

Bi7851 Antropologie etnicity, podzim 2024

MIGRACE

Teorie, historie a současnost

PROČ LIDÉ MIGRUJÍ?

NEOKLASICKÁ TEORIE A MIGRACE

- individualismus, racionální kalkulace migrujících osob, migrace je daná
- ekonomika – účel a prostředek pohybu obyvatel, samoregulující mechanismus (technologický pokrok, poptávka/nabídka) → pohyb pracovní síly

Ernst Georg Ravenstein (1834-1913) – zákony migrace:

- rozvoj průmyslu = práce jako hlavní motivace, nutnost vhodných podmínek (dopravní možnosti, ubytování, vzdělávací instituce, zdravé klima, menší životní náklady); migrují jednotlivci

1. Migrace z bezprostředního okolí → 2. pohyb na krátké vzdálenosti → 3. Každá migrace vytváří protimigraci/protiproud → 4. Růst měst (urbanizace) a vylidňování venkova → 5. Ženy migrují na krátké vzdálenosti (na delší vzdálenost pouze do velkých center) → S nárůstem mobility a industrializace poroste také migrace

„Migrace znamená život a pokrok, populace bez pohybu stagnaci.“
(Ravenstein 1889)

PUSH & PULL

- *Jaký je důvod migrace?* – migrace není stabilní; při znalosti důvodů pohybu a podmínky v původních a cílových místech pochopíme, kdy a kam migrace bude směřovat

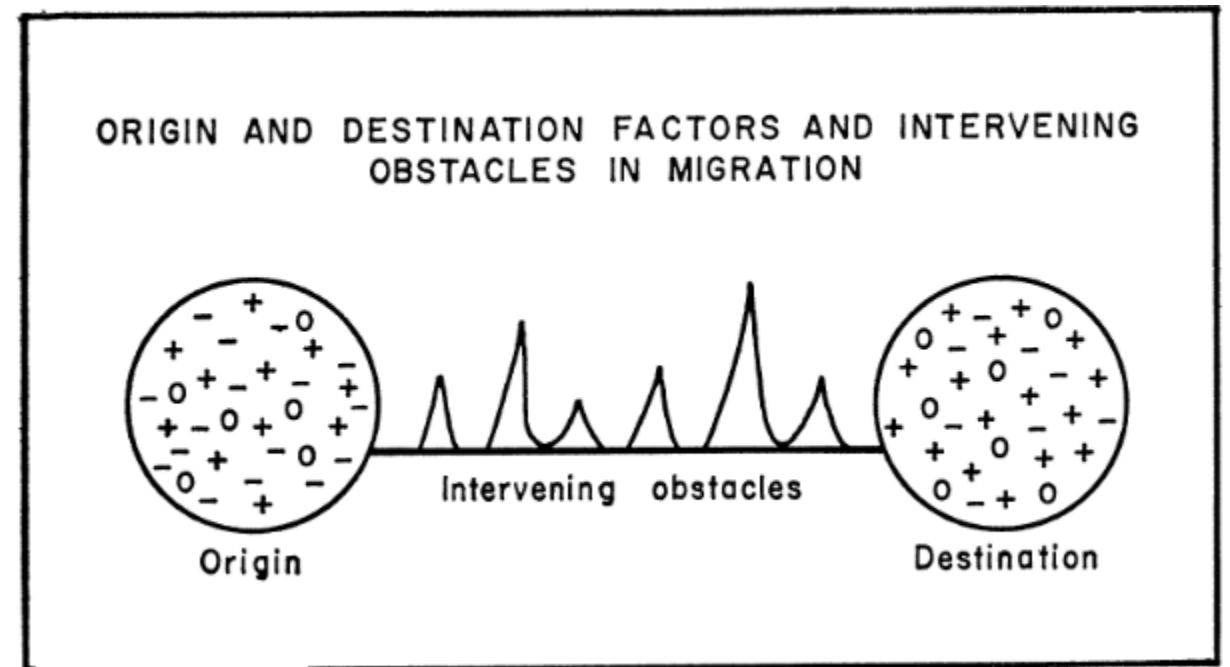
Proč lidé migrují? → Protože migranty něco z místa, kde žijí, vypuzuje a něco je naopak do místa, kam migrují, přitahuje.

- rozdílná intenzita přitažlivých a odpudivých sil – přírodní katastrofy, války, cesta za vzděláním, práce

**Everet S. Lee (1917-2007), *A theory of migration* (1966),
faktory migrace:**

1. Místo původu (pozitivní, negativní)
2. Cílová destinace (pozitivní, negativní)
3. Překážky
4. Osobní faktory

Migrace je individuální a selektivní proces

PUSH & PULL

- pouze u **sedenterních společností**, nomádi žijí migrací; vzdálenost – vždy přítomná překážka
- **faktory**/podněty k migraci: 1) součást životního stylu a pohyb určité sociální skupiny (věk); 2) ctižádostivost a úspěch; 3) migrační normy – pouze omezená skupina migrantů; 4) sociální vazby (rodina); 5) gramotnost a vzdělání (jazyk)
- **velikost** migrace: 1) diverzita území (bohatý x chudý, nezalidněný x přelidněný); 2) diverzita lidí (etnicita, vzdělání, homogenita x heterogenita ekonomiky atd.); 3) velikost migračních překážek; 4) ekonomické změny; 5) čas; 6) pokrok a vývoj
- určitou roli hraje i **vztah** proudu migrace a protiproud migrace: 1) migrace probíhá v již vytvořených „řečištích“; 2) každá migrace vytváří protimigraci; 3) efektivita migrace je vysoká – faktory migrace se v průběhu pohybu zvyšují; 4) efektivita migrace je vysoká – existují velké překážky; 5) efektivita migrace je nízká – v původním místě se střídají období prosperity a úpadku
- migrace není pouze záležitostí rozumu – vztah ke stěhování (afinita/odpor, nemožnost rozhodnutí); existují modální osobnost migranta?
- Shrnutí: 1) faktory migrace, než se na nich začne podílet jednotlivec; 2) variabilita migrací; 3) diverzita migračních situací (→ nové teorie); 4) ne-ekonomické faktory (touha po zisku) formující migrační toky

TYPY MIGRACÍ

➤ pluralita migračních jevů → klasifikace a kategorizace

William Peterson (1912-2004) – proč někteří jedinci migrují a ostatní zůstávají „doma“? – „*wanderlust*“ x „*sitzlust*“ a proměna/udržení stávajících podmínek (→ konzervativní a inovační migrace)

➤ 5 typů migrace:

- 1) **Ekologická migrace** (vliv ekosystému, tradiční neindustrializované společnosti, patrná i v globální společnosti; konzervatismus, vypuzující elementy), „tok tekutiny“ – pohyb rodin, může trvat několik generací
- 2) **Násilná** a 3) **vynucená migrace** (násilné deportace), podmínky k nucené migraci, možnost zůstat ve zdrojové destinaci
- 4) **Dobrovolná migrace** (jednotlivec i skupiny, vlastní rozhodnutí), pracovní a ekonomická migrace
- 5) **Masová/hromadná migrace** (není vynucená, kolektivní chování), nálady ve společnosti a kolektivní kodifikované vzorce chování

TYPY MIGRACÍ

Vztah	Migrační síla	Migrační kategorie	Typ migrace	
			Konzervativní	Inovační
Člověk a příroda	ekologický tlak	ekologická	kočování	opuštění teritoria
			putování	
Člověk a stát	migrační politika	nucená	vysídlení	otrokářství
		vynucená	útěk	námezdní práce
Člověk a normy	aspirace na zlepšení situace	svobodná	celá komunita	pionýrská/průzkumná
Kolektivní jednání	společenské hnutí	masová	zakládání osad	urbanizace

Petersen, W., 1958. A General Typology of Migration. *American Sociological Review*, 23(3), 256-266.

MIGRACE DVOJÍHO TYPU – SEGMENTARIZOVANÝ TRH

- založená na **ekonomických principech** – pracovním trhu
- dvě skupiny profesí: a) „*blue-collar*“ („modré límečky“ – méně kvalifikovaná, manuální práce, dělníci) x „*white-collar*“ („bílé límečky“, intelektuální schopnosti, vysoká kvalifikace, administrativa)
 - ❖ „**blue-collar**“ → ve vyspělých ekonomikách migrační příliv méně kvalifikovaných skupin pro manuální, nezdravou a málo placenou práci
 - ❖ „**white-collar**“ → ve vyspělých ekonomikách vysoce kvalifikované pozice obsazené autochtonním obyvatelstvem s vysokým vzděláním, funkční gramotnosti a orientaci na pracovním trhu
- vyspělé ekonomiky potřebují migraci k zaplnění volných pozic, o které není zájem → příliv imigrantů; segmentarizovaný trh se tvoří postupně → pohlaví, původ, etnicita („rasa“), gender ad.
- podněty k migraci většinou neleží na migrantech, ale na ekonomických subjektech v cílové zemi (nejčastěji vyspělé ekonomiky) → pracovní migrace, ochrana před inflací, snížení nákladů na produkci

MIGRACE A SVĚTOVÝ SYSTÉM

- migrace nejsou pouhou výslednicí individuálního nebo kolektivního rozhodnutí, ale je součástí světového vývoje
- **Immanuel M. Wallerstein (1930-2019) a teorie světového vývoje:**

- provázanost kulturních, ekonomických, politických, mocenských a migračních faktorů → oboustranné migrační toky mezi centrem a periférií
- vnitřní nadindividuální logika migračních procesů dané vývojovými změnami ve společnosti, pochopením této logiky lze i predikovat směry migračních toků
- globální aspekt x lokální aspekt; horší reakce na lokální specifika a individuální jednání aktérů migrace; depersonifikace migrace (→ konzum, edukace, turismus)

MIGRACE A SOCIÁLNÍ SÍTĚ

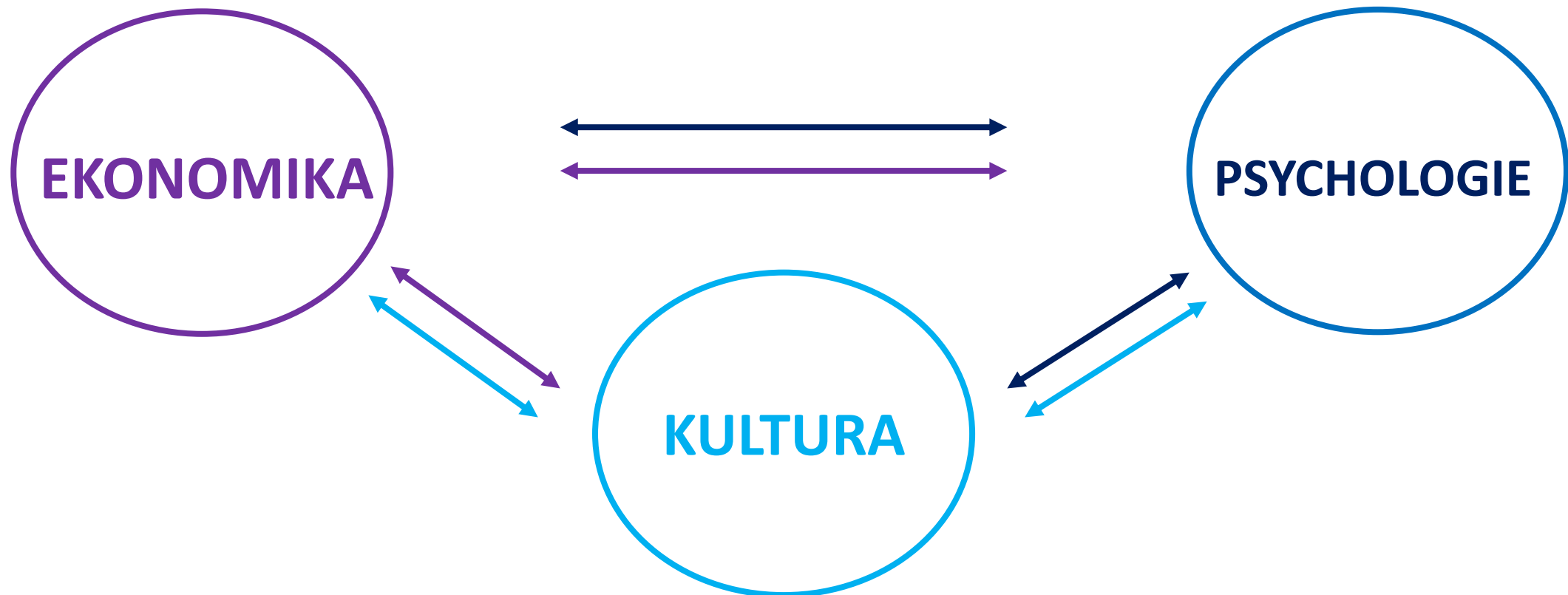
„člověk je tvor, jež je zavěšen v síti významů, kterou si sám na sebe upletl...“

- člověk **nejedná jako individualita**, ale je součástí širšího společenského kontextu – **sociálních sítí**, které ho do značné míry ovlivňují a mohou být příčinou push & pull faktorů – bez těchto faktorů k migraci nemusí vůbec dojít
- sociální sítě tvoří **podmínky migrace** i **adaptace** v novém prostředí, redukuje emoční i znalostní investici do adaptace a mohou se stát účelem migrace
- **migrační sítě** nejsou jen prostředkem, ale také příčinou migrace (np. slučování rodin, stesk po příbuzných)
- migrační sítě vyvolávají **specifické reakce**: 1) specifická nabídka práce; 2) změna ekonomické charakteristiky v cílových regionech; 3) zpomalení reakce migrantů na ekonomické změny (trh práce); 4) nestabilita
- sítě mají období vzniku, konjunktury a vyčerpání se; urychlují/zpomalují integraci v lokálním prostředí

Migrační teorie 2. poloviny 20. století

SOUČASNÉ VÝZKUMY MIGRACE

- každý migrační proud je velmi **specifický** a vyžaduje svůj vlastní přístup → generuje **vlastní teorie**
- migrační chování nelze redukovat pouze na ekonomickou sféru, migrační chování ovlivňuje mnoho faktorů, které jsou z velké části podmíněné sociálními, kulturními a psychologickými pohnutkami:

SOUČASNÉ VÝZKUMY MIGRACE

každý migrační proud je velmi **specifický** a vyžaduje svůj vlastní přístup → generuje **vlastní teorie**

- 1) Migrace je **evoluční proces**, při němž změna jednoho faktoru způsobuje změnu orientace dalších faktorů; migrace spouští další společenské děje, které následně ovlivňují migrační toky → **TEORIE KUMULATIVNÍCH PŘÍČIN**
- 2) Společenské a ekonomické faktory **stimulují chování** jedinců a zároveň vysílají pobídky k migracím, stimulují chování institucí, včetně těch, které regulují migrace, nebo naopak pomáhají překonávat migrační překážky (np. vízová politika) → **INSTITUCIONÁLNÍ TEORIE MIGRACÍ**
- 3) Makroekonomické **globální prostředí** vytváří prostor v globálních centrech (metropole) pro ekonomicky slabé skupiny, včetně uplatnění různých profesí, které udržují systém v chodu. Vznikají extrémní ekonomické rozdíly mezi sociálními vrstvami a diverzita etnických ekonomik, které jsou relativně izolované, ale jsou jedná na druhé závislá a existenčně se vzájemně podporují. Organizace a instituce, které byly v globalizovaném světě v menšině (stát, národní společenství, menšiny ad.) si nacházejí svou niku, v níž se propojují pouty závislosti s dalšími prvky globálního světa, se stávají těžko postradatelným článkem stále se prodlužujícího globálního řetězce → **„DEPENDENCY THEORIES“ MIGRACE**

SOUČASNÉ VÝZKUMY MIGRACE

každý migrační proud je velmi **specifický** a vyžaduje svůj vlastní přístup → generuje **vlastní teorie**

4) Ve světě existuje celá řada individuálních **vazeb**, regionální/lokálních vazeb mezi státy, regiony nebo definovanými prostorovými celky. Tvoří se prostředí vzájemně provázaných procesů. Hledají se příčiny provázání konkrétních území prostřednictvím lidí, politických, technologických, kulturních, správních a dalších vazeb (np. Německo + Turecko, Ukrajina + ČR, Vietnam + ČR). Lze aplikovat nejen na dva či několik regionů, ale i na kontinentální úroveň (np. Pád železné opony, spolupráce na návratové politice apod.). Migrace v rámci světových rozvojových modelů – *developmental models* (kompenzace úbytku obyvatelstva, zlepšení ekonomických podmínek, větší migrace městského obyvatelstva) → **TEORIE MIGRAČNÍCH SYSTÉMŮ**

5) Vývoj mezilidských vazeb a sociálních sítí vytváří meziskupinové **hranice**. Přeshraniční vazby a komunikace vytvářejí specifické prostředí, s nimiž jednotlivci i skupiny kalkulují odlišně. Hranice vytvářejí řadu kulturně diverzifikovaných segmentů. Migrace do velkých měst narušuje jejich homogenitu a kulturní konstanty jakoby místa spíše reprezentovaly, než aby to dělali současní lidé, kteří mezi nimi cirkulují. Pozornost se věnuje tomu, jak lidé vytvářejí hranice, jak s nimi pracují a jak pohyb obyvatel tyto hranice modifikuje – „*border studies*“ (np. migrace na hranicích USA – Mexiko, východní hranice EU). Rozhraničení prostoru a mezilidských vazeb přispívá k definici nacionalismu (→ metodologický nacionalismus, kosmopolitismus, zpětná migrace) → **TEORIE TRANSNACIONALISMU**

SOUČASNÉ VÝZKUMY MIGRACE

každý migrační proud je velmi **specifický** a vyžaduje svůj vlastní přístup → generuje **vlastní teorie**

6) Individuální migrace ze zdrojových zemí (Afrika, Asie) se překlápí na stranu kolektivní/rodinné migrace na základě **rodinných rozhodovacích strategií**. Vytváří se tzv. rodinná ekonomie – volí se, kdo z rodinných příslušníků setrvá ve zdrojové zemi a kdo bude migrovat do cílové (výdělek, výchova dětí apod.). Rodina také určuje cílovou destinaci → **KONCEPTY RODINNÝCH ROZHODNUTÍ, MODELY „RISK DIVERSIFICATION“, MODELY ETNICKÉ EKONOMIKY, MODELY ETNICKÉ MIKROEKONOMIKY**

7) Ekonomické chování rodin ovlivňuje jejich migrační strategie, které v globálním světě nabývají na významu. Jak se rozšířené rodiny ekonomicky, sociálně i kulturně propojují na velké vzdálenosti v globálním světě podobně jako velké světové ekonomiky → **TEORIE NOVÉ EKONOMIE PRACOVNÍ MIGRACE**

8) Psychologické modely pracují s tezí, že jedinec nebo kolektiv při svých rozhodnutích vychází ze subjektivních srovnání – **osobní znalosti** (zkušenost, informace z médií, stereotypy, reprodukce zpráv z „druhé ruky“, návštěvy z ciziny). Představy, hodnoty, komparace, kolektivní atmosféra jako motivy stimulující k migraci. Opomíjí se ekonomické faktory, ale z toho, jak vnímá aktér své zdrojové prostředí. Subjektivní individualita, jež se vztahuje ke kolektivu lidí. Koncept překračuje ekonomický rámec a v cílovém prostoru se migranti neporovnávají s domácími, ale mezi sebou → **TEORIE RELATIVNÍ DEPRIVAČNÍ**

STUDIUM MOBILITY A IMOBILITY

migrace není patologický jev, ale doprovází lidstvo a je součástí strategií k řešení nejrůznějších situací

Proč k migraci v některých situacích dochází a v některých naopak nedochází?

- při studiu migrace hraje důležitou roli i studium **imobility** – proč velké skupiny lidí z nejrůznějších příčin zůstávají v nezdravém nebo nebezpečném prostředí, nejsou schopné migrovat za zaměstnáním nebo žijí v ohrožených oblastech

ČR (zátopové oblasti), **Ukrajina** (Pripjať/Černobyl, Donbas), **Japonsko** (Fukušima)

- mobilita/imobilita může nabývat patologické podoby a lidé jí mohou ničit kvalitu života a stejně tak své problémy vyřešit
- každá migrace je novou společenskou situací – proč se daná skupina dala do pohybu nelze hledat v cílové, ale především ve zdrojové zemi a zpravidla v migrujících samotných

Migrace v době globalizace

KONCEPTUALIZACE SOUČASNÉ MIGRACE

- migrační teorie se zpravidla zpožďují za migračními kauzami – teorie spíše vysvětlují události, než aby predikovaly budoucí průběh migrace
- výrazné změny v migračních možnostech a strategiích migrantů, jejichž dynamiku ovlivňuje řada faktorů (inovativní a kontinuální):
 - 1) Snazší cestování
 - 2) Rozvoj informačních technologií a sociálních sítí – kontakt na dálku (citové posílení, kontrola, teror, politický a mocenský vliv, dezinformace), nepřítomní lidé zůstávají latentně přítomní v několika prostředích
 - 3) Bankovníctví na dálku a transakce kdekoliv na světě.
 - 4) Systém zdravotní a sociální péče – „trpí pouze ti, kteří nepožádají o pomoc“
 - 5) Technologie války – útěk jako nejlepší strategie, jak se chránit agresí ještě před tím, než k ní dojde
- migrace jsou masovější, méně vypočitatelné a lze těžko odhadnout složení migrační vlny a motivace migrantů → mnohonásobný pohyb mezi destinacemi (*také pohyb věcí, idejí, informací)

INDUSTRIALIZACE, URBANIZACE, GLOBALIZACE

- kontinuální charakter, který nabývá v globálních podmínkách nových významů
- procesy I a U v Evropě oslabují, patrné jsou především v Africe a Asii, kde lze pozorovat obdobné formy migrace jako dříve v Evropě – vliv na sílu a směr migračních toků
- změny v migračních aktivitách se odrážejí i ve složení migračních komunit v migračních destinacích → nárůst cizineckých komunit ve městech
- schopnosti komunikovat elementární potřeby a údaje o sobě, své rodině a další nezbytnosti nabývá globální charakter a překračuje migrační systémy → bohatší jazykové a kulturní prostředí
- větší flexibilita migračních toků díky globální znalosti a univerzální funkční gramotnosti → nejprve migrace a teprve následně získání znalosti a dovednosti nezbytné pro pobyt ve vybrané zemi

MIGRACE A CHOVÁNÍ LIDÍ

- jako se mění podmínky pro migraci, mění se chování lidí při migraci a mění se i vnímání migrací
- kultury jsou lokálně spjaté s určitými místy a regiony a lidé odkudkoli můžou mezi těmito kulturami projíždět, navštěvovat je, získávat s nimi zkušenost a vytvářet tak vazby k různým zemím a kulturám na různých kontinentech → ***stáváme se konzumenty kultury, než jejími nositeli***
- **T. H. Eriksen (*1962)** – jednotlivá místa se vyznačují velkou pluralitou životních stylů a kultur; model evropského města s množstvím národností, komunit → vzniká směsice složená z různých nesourodých komponent
- Jak člověk reaguje na nové životní situace? → rozdílné reakce:
 - 1) Deteritorializace komunit
 - 2) Změna optiky centrum-periférie
 - 3) *Fragmented loyalties*

DETERITORIALIZOVANÉ KOMUNITY

- výrazný nárůst **diasporických útvarů** – kulturní blízkost, uzavřenost, náboženství, sdílené hodnoty a normy, ve kterých se členové komunit vzájemně utvrzují, mimo majoritní společnost, endogamie?
- transnacionální charakter diaspor, členové diaspor se vymykají pojetí národního státu → stát představuje omezení a kulturní homogenitu → strategie obcházení státu
- nepřeborné množství různých diaspor, které nemusí být soustředěné na jednom místě – sociální sítě, kontakt na dálku, komunikační potřeby
- řada komunit nevytváří specifické diaspor solidarity jen v důsledku života v novém specifickém jinokulturním prostředí, ale kopírují sociální a organizační principy komunit z původního zdrojového místa
- migrace z ohraničených regionů probíhá do ohraničených regionů a regionální hledisko hraje při tvorbě diaspor podobnou úlohu jako hledisko příbuzenské (np. vietnamské a čínské komunity v EU a USA)

ZMĚNĚNÁ OPTIKA CENTRUM-PERIFÉRIE

- mocenská a ekonomická centralita koresponduje s tím, kde sami vnímáme centra svých vlastních snah a očekávání
- odlišný pohled lidí, kteří se narodili v centru a kteří se narodili na periférii → odlišné kulturní, ekonomické a politické chování
- lidé narození na perifériích („bezvýznamných“ místech) žijí tamními mocenskými vztahy, uvažují o investicích a optimální prosperitě v intencích svých komunit/rodin a vztahů autorita versus podřízený
- kulturní, sociální, politický a ekonomický kapitál se snaží investovat v lokálním prostředí, z něhož pocházejí → cílové destinace jsou prostředkem k realizaci cílů, které s tímto místem nijak nekorrespondují
- centrem pro „bezvýznamné“ zůstává místo původu a nikoli místa, kde v dané chvíli žije jejich emigrace či diaspora

Marcus, George, 1998. Ethnography through Thick and Thin.

„FRAGMENTED LOYALTIES“

➤ 3 zdánlivě navzájem nekorespondující procesy:

1) **Globální centra.** Provázanost velkých měst, kde se zvyšuje kulturní a sociální diverzita. S příchodem migrantů rostou jejich rodinné kontakty, znalost odlišných jazyků, původní náboženství, nízká kvalifikace a chudoba, před kterou unikají, nebo bohatství.

2) **Adaptace státu na globalizaci.** Stát se svým mocenským a organizačním uspořádáním zapouzdřuje v současném globálním světě a umí s ním koexistovat. Tvoří podhoubí nacionalismu, na němž jsou moderní státy budovány.

3) **Obchod se státem.** Změna postoje státu vůči občanům – odideologizování, profesionalizace a změna vztahu občanů ke státu, který není společenským závazkem, ale spíše obchodem – občané poskytují ze svých daní určité prostředky a stát mu nabízí ke koupi určité služby. Protektorská společenská smlouva se mění na tržní, obchodní transakci, kdy je morální a hodnotový aspekt upozaděn. Stát se občanem není morální dilema, ale obchodní transakce.

➤ koncept fragmentované oddanosti se netýká pouze státu, ale také profesních organizací a dalších nadnárodních sítí; určitá alternativa k diasporám, vzájemně však doplňují či převrstvují

OCHRANA PROTI MEZINÁRODNÍ MIGRACI

- mezinárodní migraci lze klást překážky, lze ji zpomalit (np. víza, uzavření hranic), ale náklady jsou vysoké a málo účinné
- pokud budou migranti motivováni překážky překonávat, vytvoří se instituce, které jim v tom budou pomáhat → příliš silná kontrola je kontraproduktivní a bude zvyšovat nelegální migraci

- existují omezené možnosti, jak migraci efektivně čelit:

- 1) ekonomická neatraktivita cílového místa
- 2) neurbanizovaný prostor
- 3) nebezpečný/nepřátelský prostor
- 4) absence mezinárodní cizinecké sítě (diaspory)

MEZINÁRODNÍ MIGRACE JAKO VÝZVA

- globální řešení migrace – odpor západních cílových zemí lpějících na své autonomní migrační politice
- globální řešení migrace – větší zapojení zdrojových zemí (méně rozvinutých zemí) z pohledu a požadavků velkých mezinárodních organizací založené na multilaterálním uspořádání současného světa (x odpor a zdrženlivost)
- regionální migrační systémy s volným pohybem lidí
- současné trendy migrace odrážejí nerovnoměrný rozvoj jednotlivých částí světa, ale do jisté míry zmírňují její dopady
- mezinárodní migrace jako příležitost znovunalezení rovnováhy světa, v němž mají lidé zaručené **právo na mobilitu** →
1) místo narození a státní příslušnost; 2) válečné události (Sýrie, Ukrajina); 3) stárnutí populace a nedostatek pracovních sil (EU, Japonsko, Rusko); 4) klimatické změny a environmentální uprchlictví; 5) migrace seniorů a studentů; 6) migrační diplomacie a globální řešení migrace u méně rozvinutých zemí; 7) nárůst xenofobie a „boj za kulturní identitu“; 8) svobodné rozhodnutí zůstat doma nebo zkusit štěstí jinde